

Prva hrvatska tiskara u Kosinju

O prvoj hrvatskoj tiskari i temelji hrvatske tiskane riči, prilikom 541. obljetnice prve tiskane hrvatske knjige ka potiče iz Like, regije iz ke su se doselili i gradišćanski Hrvati.

ADRIJANA MARKON JURČIĆ

KOSINJ – Kosinj, danas arheološki i povijesni lokalitet u Lici na mjestu srednjovjekovnoga burga, mjesto je odakle je u svijet najvjerojatnije odasлана prva hrvatska tiskana knjiga i prva knjiga tiskana na glagoljici u Europi Misal po zakonu rimskog dvora. Dr. Ivan Mance u svojoj knjizi *Kosinjska tiskara – povijesna, informacijska i kartografska studija* potvrđuje tu tezu. Predstavit će ju 9. marca 2024. u Hrvatskom centru u Beču.

Gradišćanski Hrvati i pisana kultura

Pitoreskni Kosinj, mjesto u samom srcu Like, idiličan je kraj bogate povijesti i čiste, netaknute prirode. Spominje se još na početku 11. stoljeća u jednoj listini hrvatskoga kralja Petra Krešimira IV. Ondje su stolovali kosinjski knezovi, a potom knezovi Frankopani, pokretači hrvatske kulture i povijesti. Poznato je da su upravo oni ondje osnovali prvu tiskaru te su zaslužni da se danas Kosinj naziva kolijevkom hrvatske knjige i tiskarstva.

Sasvim je sigurno da su i gradišćanski Hrvati bili aktivni sudionici toga kulturno-povijesnoga razvoja, s obzirom na činjenicu da su se upravo iz Like i Krbave raselili u područja gdje danas žive. Seleći se, Hrvati su svoju pismenu kulturu nosili sa sobom.

Poznati su Klimpuški fragmenti, zapisi na trima pismima – glagoljici, bosančici (zapadnoj varijanti ćirilice) i latinici

Jedino spomentabla i neke zarašćene kamene strukture kažu mjesto kade je bio bivši grad u kom je bila smješćena i prva hrvatska tiskara iz 1483. ljeta. // foto: Kristijan Karall

– koji potvrđuju bogatu pismenu kulturu Hrvata na kraju srednjega vijeka. Glagoljica se razvijala kao pismo ne samo u Lici, nego i u Istri i Kvarneru, odakle su se Hrvati također selili u Gradišće pa je sasvim sigurno i glagoljska kultura dio identiteta gradišćanskih Hrvata.

Dan hrvatske glagoljice i glagoljaštva

Nekoliko desetljeća nakon što je u Njemačkoj izumljen tiskarski stroj (1440.) i tiskana prva knjiga, Gutenbergova Biblija (1455.), osnovao je u Kosinjskom Ribniku Anž (Ivan) VIII. Frankapan Brinjski prvu

hrvatsku tiskaru. U njoj je 22. veljače 1483. godine dovršen Misal po zakonu rimskog dvora, prva tiskana knjiga na glagoljici i hrvatskom jeziku, odnosno hrvatskoj redakciji staroslavenskoga jezika. Riječ je o vrlo važnom datumu za hrvatsku povijest i kulturu, koji se danas u Hrvatskoj obilježava kao Dan hrvatske glagoljice i glagoljaštva. Razloga za to je mnogo.

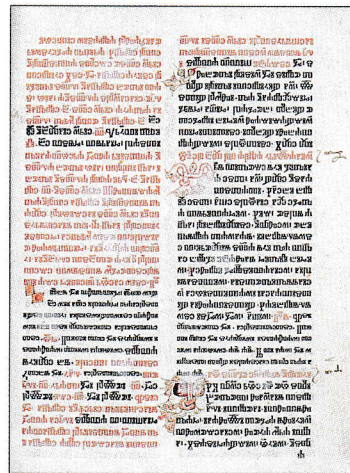
Hrvatske inkunabule u europskom kontekstu

Prije svega, bila je to prva hrvatska inkunabula, knjiga tiskana u razdoblju između Gutenbergove Biblije i 1500. godine.

Do te godine u Njemačkoj je poznato šezdesetak tiskarskih radionica. Iako je tiskarstvo otkriveno u Njemačkoj, po ljepoti i umjetničkoj i kulturnoj vrijednosti inkunabula europsko tiskarsko središte bila je Venecija. Te prve knjige, inkunabule, izuzetno su dragocjene. Danas nam je poznato oko 40 tisuća primjeraka inkunabula tiskanih u oko 1.200 tiskara.

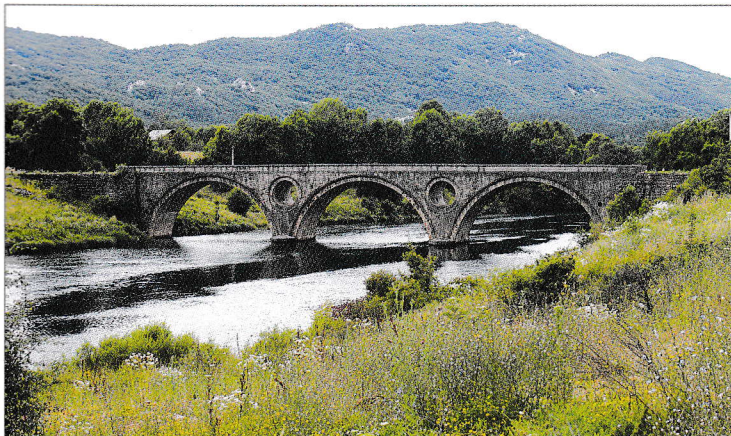
Na slavenskim jezicima inkunabule su tiskane samo u Hrvatskoj, Češkoj, Ukrajini i Crnoj Gori. Zanimljivo je da je u Češkoj tiskano 60 inkunabula, dok je u Hrvatskoj, koja je po broju inkunabula druga u slavenskim zemljama, tiskano devet inkunabula, od čega je pet tiskano glagoljicom.

Hrvatski prvotisak (editio princeps) otisnut je samo 28 godina nakon dovršetka Gutenbergove Biblije. Činjenica da je misal tiskan na hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku i glagoljicom, svjedoči o društvenom, gospodarskom, kul-

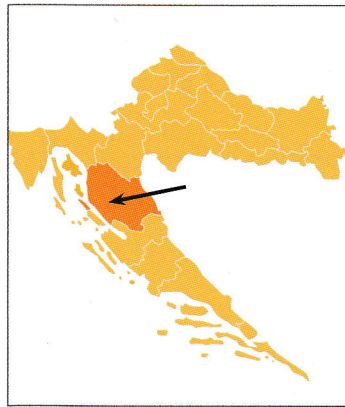

Stranica iz Misala po zakonu rimskog dvora iz 1483. ljeta, ki se je tiskao u Kosinju. //

h	e	w	z	o	3	o	č	š	z	l	đ	j	k	l	m	n
A	B	V	G	D	E	Ž	Dz	Z	İ	I	Đ	J	K	L	M	N
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	20	30	40	50	60	70	

Kosinjski most prik rijeke Like, ki spaja Gornji i Donji Kosinj je iz 1925. ljeta po pretkipu starohrvatskoga načina gradnje. // foto: Kristijan Karall

Skoro u sredini Like leži Kosinj, u općini Perušić med Otočcem i Gospićem. //

Putokazi kažu smjer kroz vegetaciju do ostatkov grada. // K. Karall

turnom i intelektualnom potencijalu Hrvata u drugoj polovici 15. stoljeća. Hrvatski su glagoljaši bili prvi koji su tiskali glagoljicom, a time i prvi koji su načinili odljeve glagoljičkih slova. Budući da su hrvatske inkunabule tiskane i latinicom, Hrvati su jedini narod koji ima inkunabule tiskane na dvama pismima.

Misal po zakonu rimskoga dvora – knjiga iz koje se čita misa prema pravilima rimske katoličke crkve – ujedno je i prva misna knjiga u Europi koja nije tiskana latinicom i latinskim jezikom. Od 200 otisnutih primjeraka, danas se uspješno sačuvati 11 nepotpunih primjeraka Misala, od čega je 6 u Hrvatskoj, a 5 u inozemstvu, između ostaloga i jedan u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču.

Mjesto tiskanja prve hrvatske knjige – teze i doprinosi

Unatoč svim nagađanjima ne može se sa sigurnošću reći gdje je knjiga tiskana. U početku se mislilo da je tiskana u Veneciji, ali suvremena znanost sklonija je pretpostavci da je tiskana na hrvatskome tlu. Uz Veneciju i Rim, za mjesto tiskanja Misala pretpostavljani su tako Izola, Roč, Senj, Modruš u Lici i Kosinj. Sve su to mjesta koja su

imala tiskare i u kojima su djelovali svećenici glagoljaši iz reda pavlina, nositelji kulturnog i vjerskog života u Hrvatskoj toga doba. Danas se vjeruje da je ipak Kosinjska tiskara najstarija tiskara u Hrvatskoj i na slavenskom jugu u kojoj su se otiskivale hrvatske inkunabule, misali i brevijari te se osnovano pretpostavlja da se nalazila u srednjovjekovnom burgu Kosinju, na području zaselka Kosinjski Ribnik, na arheološkom i povijesnom lokalitetu u blizini sela Gornjeg Kosinja.

Književnik Zvonimir Kulundžić zaslužan je za postavljanje i dokazivanje ove teze još 60-ih godina, a istraživanja je nastavio 2000-ih Ivan Mance. Helmut Presser, voditelj Gutenbergova muzeja u Mainzu, izradio je 1962. godine Svjetsku kartu širenja tiskarske umjetnosti i na nju postavlja Kosinj s godinom 1483. Na taj način dokazuje znanstvenu utemeljenost teze o kosinjskoj kao prvoj hrvatskoj tiskari te je uvrštava na popis prvih tiskara svijeta.

O knjizi Kosinjska tiskara

Još 2007. godine Ivan Mance započinje svoj rad na Kosinju u kontekstu jedne od teza i mogućih lokacija tiskanja hrvatskog Prvotiska. Tako je 2013. godine objavljena knjiga Kosinj izvorište hrvatske tiskane riječi

koja donosi novost u dijelu povijesne kartografije Kosinja. Mance u toj knjizi, zahvaljujući digitalizaciji knjižnične građe svih većih svjetskih nacionalnih knjižnica donosi Kosinj na čak 84 povijesne karte – zaključujući kako je Kosinj zasigurno bio važan renesansnim kartografima iz njihove spoznaje o Kosinjskoj tiskari.

Kosinjska tiskara – povijesna, informacijska i kartografska studija nastala iz doktorskog rada u području srednjovjekovne povijesti koji je dr. Ivan Mance obranio na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu s najvećom pohvalom za izuzetno izvrsne radove (summa cum laude). Riječ je o studiji koja rasvjetljava kulturno-povijesno pitanje o mjestu tiskanja naše prve knjige. U njoj se donosi cijeli niz novih povijesnih spoznaja o gradu Kosinju kao lokalitetu prve hrvatske tiskare – u najvjerojatnijem financijskom aranžmanu Anža Frankopana Brinjskog i radom prvog hrvatskog tiskara i autohtonog Kosinjana Ambroza Kacitića od Plemena Kolunića.

U knjizi se donosi i jedna od najopsežnijih povijesnih kartografskih analiza uopće, kojima se Kosinj opisuje kroz 225 povijesnih karata od prvih prikaza na kartama do kraja 19. stoljeća.

Važnost Kosinjske tiskare za hrvatsku kulturu

Važnost Kosinjske tiskare za hrvatsku kulturu i pismenost naprosto je neprocjenjiva. Do izuma tiska i početka tiskanja, crkvene i druge knjige umnožavale su se isključivo rukopisno, što je u pravilu trajalo i do godinu dana za jednu jedinu knjigu. Gutenbergov izum tiska i njegova ekspanzija diljem Europe na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće omogućio je umnožavanje knjiga stotinama puta brže, čime su knjige postale povoljnije i dostupnije svima. Tako je – providnošću i financijama najznačajnijeg hrvatskog plemstva Frankopana i vrhunskim radom najstarijih hrvatskih znanstvenika, popova glagoljaša iz reda pavlina – crkva u Hrvata (tada jedina u svijetu koja je imala papinsku dozvolu služiti liturgiju na svom jeziku i pismu), dobila na kraju srednjeg vijeka dvije najznačajnije liturgijske knjige: Misal po zakonu rimskoga dvora 1483. godine i svakodnevni molitvenik Brevijar po zakonu rimskoga dvora 1490. godine – obje otisnute upravo u Kosinju.

Predavači uz dr. Ivana Mancea u Hrvatskom centru bit će vlč. Pero Jurčević, prof. dr. sc. Josip Jurčević i izv. prof. dr. sc. Daniel Patafta. //